

Mgr. Milada Fohlerová

Muzeum regionu Valašsko, p.o.
etnograf

<http://www.muzeumvalassko.cz/kontakt/adresar/milada-fohlerova/>

Jeden ze vzácných sbírkových předmětů národopisných sbírek vsetínského muzea - svatební plachta - putovala na akci, k níž byla původně určena, tedy na svatbu. Nejednalo se však o svatbu opravdovou, nýbrž rekonstrukci starobylé svatby valašské – plné tradičních zvyků, obřadů, proslovů, písní a tanců.

Běžně podléhají sbírkové předměty v muzeích přísnému ochrannému režimu. Proto bývají normálnímu člověku často skryty za zdmi depozitářů a na světlo se vynášejí jen pro výstavní či badatelské účely.

Naprostou výjimkou tak byla zápůjčka jednoho takového exponátu na rekonstrukci tradiční valašské svatby, která se konala v neděli 14. srpna v areálu Památníku Antonína Strnadla v Novém Hrozenkově. A protože se odehrávala právě v této obci, lze hovořit o svatbě orsácké, nazvané podle specifického kroje, který se od tradičního prostého valašského kroje vyznačuje nestřídmou zdobností a jehož tvůrcem je novohrozenkovský rodák a národopisný nadšenec Joža Orság Vranecký starší (1866 – 1939).

Tímto vzácným sbírkovým předmětem byla svatební plachta zvaná „úvodnice“, „oděvadlo“ či plachetka pro nevěstu. Ženy ji dostávaly a poprvé nosily právě o svatbě, tedy v den jejich úvodu do stavu manželského. Funkce těchto plachet byla reprezentativní – pro svou bohatou výzdobu, magická – údajně sloužila k dosažení plodnosti, dále byla symbolem nevěsty a vstupu do dospělosti. Ženy ji až do konce 19. století nosily při všech významných událostech – církevním úvodu, křtu, do kostela a brávaly si ji s sebou i na cestu poslední – tedy do hrobu. A to byl jeden z hlavních důvodů proč se těchto plachet dochovalo jen málo, na Novém Hrozenkově snad žádná. Proto bylo vsetínské muzeum, jehož etnografické sbírky čítají přes 20 kusů těchto vzácných artefaktů, požádáno o tuto výjimečnou zápůjčku, již bylo vyhověno.

Nevěsta z Liptálu se svatební plachtou.
Kresba J. Kobzáně ze sbírek vsetínského muzea.

Vdaná žena z Lužné v plachtě „úvodnici“.
Reprodukce z knihy.

Zapůjčená plachta pro nevěstu má oproti původním valašským plachtám poněkud neobvyklou výšivku. Zatímco tradiční „úvodnice“ byly většinou šity ze dvou šířek lněného plátna dlouhých obvykle přes 2 metry, mezi nimiž vedla podélně bohatá výšivka v barvě smetanové (původně snad světle modré, která praním vybledla) nebo krajkovaná vsadka, má naše plachta z jemného plátna výšivku v barvě bílé a modré, která vede nikoliv podélně, nýbrž na šířku plachty, a to kolem okrajů a středem.

Tento sbírkový předmět se do vsetínského muzea dostal v roce 1956 a je určen jako orsácká svatební plachta z Nového Hrozenkova z počátku 20. století.

Svatební plachta původem z Nového Hrozenkova zapůjčená na rekonstruovanou svatbu.

Výšivka tradičních valašských plachet ze sbírek vsetínského muzea původem z Hovězí z doby kolem roku 1780.

Novohrozenkovská svatba začala tradičně, tedy chozením ženicha za doprovodu družiny a „muzigy“ pro nevěstu.

Zde se odehrával dlouhý ustálený akt: dveře nevěstina domu zůstaly zavřené a teprve po delším dialogu obou stran, v němž se družba (řečník) ženichův tradičními promluvami domáhal vstupu, byla ženichova skupina vpuštěna. Poté se začalo mezi družbou ženichovým a nevěstíným vyjednávat o vydání nevěsty. Ženichovi byly nejprve nabídnuty nevěsty falešné. První byla stará „baba“ (převlečený muž), snažící se vnutit se ženichovi vtipnými promluvami.

Druhou falešnou nevěstou byla jedna z družiček „drůžek“

Nabízení falešných nevěst mělo kořeny v lidové magii – jejím smyslem bylo oklamat škodlivé síly a ochránit před nimi nevěstu.

Po odmítnutí obou falešných nevěst byla nakonec ženichovi předvedena ta pravá.

Po odpros u ženicha i nevěsty u svých rodičů se pak šlo společně do kostela na „zdrávky“.

A z kostela už odcházeli jako muž a žena.

Po církevním uzavření sňatku se pak šlo ke společné hostině, kde se nejen dobře jedlo, hojně pilo, ale také zpívalo a tancovalo. Ať už šlo o rodinu chudobnější, nebo zámožnější, vždy bylo snahou vystrojit hostinu co nejbohatší. Náklady na hostiny byly na valašské poměry často tak vysoké, že snoubence od svatby nezřídka úplně odradily.

Při hostině se obvykle prováděl i obyčej vybírání darů pro novomanžele. Ve většině obcí Valašska se dary většinou v peněžní formě vybíraly do speciálního svatebního (nevěstina) koláče, který měl „důru“ uprostřed, do níž se peníze házely. Někde se vybíralo do nevěstina věnce, do čepce, na Rožnovsku zase do vydlabaného pecnu chleba. Při svatební hostině v Novém Hrozenkově se vybíralo do síta.

Se svatební hostinou souvisí i další na Valašsku rozšířený zvyk. Praktikovaly ho kuchařky, které předvedly scénku s rozbitým hrncem či talířem, za což od hostů jako náhradu dostávaly peníze, které pak většinou společně propily.

Rozčilená kuchařka hořekuje nad rozbitým náčiním.

Nakonec spokojeně odchází s vybranými penězi.

Cyklus svatebních obyčejů uzavíralo tzv. **čepení** („babení“ či „zavíjání“) nevěsty. Tento akt symbolizoval přechod nevěsty do společenství vdaných žen („bab“). Vnější odznakem provdaných žen totiž bývala až do počátku 20. století pokrývka hlavy - většinou čepec a šatka. Vdané ženy musely mít zakryté vlasy na veřejnosti i doma.

Když „baby“ zapěly píseň: „*Daj nám, Haničko, daj nám vjenec, a my ti dáme pjekný čepec. A na ten čepec pjeknú rúšku, už ty nebudeš vjec za družku*“ znamenalo to pro nevěstu nadcházející čepení...

... s čímž byly nerozlučně spjaty i slzy nad definitivní ztrátou svobody.

Novopečený manžel donesl své ženě nejprve zbrusu nový čepec.

Poté ho „baby“ jménem nevěsty vyzvaly písní „Pones Janičku, pones rúšku, už já nebudu věc za družku“ ještě k donesení svrchní pokrývky hlavy zvané rúška (prastaré formě šátku, která se znovu objevila právě v orsáckém kroji).

Popěvkem: „*Pěkný je, pěkný, vínek zelený, ešče pěknější babské čepení*“ přesvědčují nevěstu vdané „baby“ k odložení symbolu svobodných dívek.

Po dlouhém přesvědčování jí sundaly věnec a pentlení a vlasy ji ovázaly kolem hlavy tak, aby se skryly pod čepec.

A ženichovi nakonec Haničku předaly „začepení“ tak, jak dříve chodily všechny vdané ženy.

Tak a to byl konec nejen valašské svatby, ale i zápůjčky svatební plachty, která už zase odpočívá v klidu a bezpečí muzejního depozitáře.